

Eero Huovinen

Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle (22.5.2014)

Asia: Kansalaisaloite avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta (KAA 3/2013 vp)

Eduskunnalle jätetyssä aloitteessa on kaksi tavoitetta. Ensimmäinen on tasa-arvotavoite. Samaa sukupuolta olevien tulisi voida solmia liitto, joka on oikeusvaikutuksiltaan sellainen kuin nykyinen miehen ja naisen välinen avioliitto. Toinen tavoite tähtää avioliittokäsityksen muuttamiseen siten, ettei avioliitto enää olisi sidottu solmijoiden sukupuoleen.

Aloitteen kahta tavoitetta on tarpeen arvioida erikseen. Näin voidaan avartaa keskustelua ja lisätä ymmärtämystä eri tavalla ajattelevien välillä. Silloin voidaan myös kysyä, edellyttävätkö tavoitteet välttämättä toisiaan vai voidaanko tasa-arvotavoite toteuttaa ilman avioliittokäsityksen muuttamista.

Esitän lausuntoni kahdessa roolissa. Piispanvihkimyksessä olen sitoutunut kirkon uskoon ja järjestykseen ja siten myös niihin yhteisiin kannanottoihin, joiden mukaan avioliitto on miehen ja naisen välinen instituutio. Tämä on myös oma näkemykseni. Toisessa roolissa, aiempänä dogmatiikan professorina, pyrin arvioimaan kansalaisaloitteen aatehistoriallisia taustatekijöitä. Keskityn jälkimmäiseen rooliini.

Tasa-arvotavoite

Tasa-arvotavoite nojaa yleisiin ihmisoikeuksiin ja perustuslakiin. Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei ilman hyväksyttävää perustetta saa asettaa eri asemaan esimerkiksi vakaumuksen tai sukupuolisen suuntautumisen perusteella. Käsitys kaikkien ihmisten yhtäläisistä perusoikeuksista on jatkuvasti vahvistunut.

Tasa-arvotavoite on sama kuin 2001 voimaan tulleessa parisuhdelaiissa, joka takaa pääsääntöisesti samat oikeudet kuin avioliittolaki. Yksittäisiä oikeuksia, jotka erottavat parisuhteen ja avioliiton, ovat adoptio-oikeus ja mahdollisuus yhteiseen sukunimeen. Jos nämä oikeudet olisivat samalla tasolla, parisuhteet ja avioliitot olisivat käytännössä juridisesti yhdenvertaisia.

Aloitteen mukaan yhdenvertaisuus saattaa kyseenalaistua, jos erilaisissa liitoissa elävät joutuvat työnhaun tai jonkun muun seikan vuoksi ilmaisemaan, millaisessa suhteessa he elävät. Vaikka samaa sukupuolta olevien suhteelle toivotaan julkista tunnustusta, samalla toivotaan oikeutta olla ilmaisematta suhteen luonnetta. Tämän ongelman välttämiseksi voitaneen löytää esimerkiksi lomakkeita kehittämällä käytännön ratkaisuja, jotka suojaavat yksilöiden toivomaa intimitteettiä.

Aloitteessa oletetaan, että tasa-arvo ei toteudu, jos kahdella yhdenvertaisella instituutiolla on erilainen nimi, toisella parisuhde ja toisella avioliitto. Avioliitolla on sen yleisyyden ja pitkän historian nojalla suurempi arvostus. Jotta tämä arvostus voisi

tulla kaikkien osaksi, aloitteen mukaan myös samaa sukupuolta olevien parisuhdetta tulee voida kutsua avioliitoksi.

Iso periaatekysymys on, halutaanko tasa-arvoa vahvistaa konkreettisten oikeuksien lisäämisellä vai onko tasa-arvon saavuttamiseksi välttämätöntä, että kaikkia liittoja nimitettäisiin avioliitoiksi. Poistuuko liittojen erilaisuus sillä, että niitä nimitetään yhteisellä nimellä?

On mahdollista, ettei tasa-arvotavoite aloitteen toivomalla tavalla toteudukaan, sillä kahdenlaisten liittojen olemassaolo saattaa myös tulevaisuudessa säilyä ihmisten mielikuvissa. Aloitekin näyttää myöntävän tämän, sillä se lähtee siitä, että sama nimi on suotava nimenomaan erilaisille suhteille. Vastaisuudessakin lienee kahdenlaisia avioliittoja, heteroliittoja ja homoliittoja, vaikka niitä lain tasolla nimitettäisiinkin avioliitoiksi. Muuttuuko todellisuus sillä, että se pyritään nimityksen muutoksella sivuuttamaan?

Perimmältään on kysymys siitä, millainen käsitys meillä on tasa-arvosta. Merkitseekö tasa-arvon toteuttaminen sitä, että ihmisten väliset eroavuudet jätetään huomiotta? Riittääkö subjektiivinen kokemus eriarvoisuudesta perusteeksi lakien muuttamiselle? Miten voitaisiin toimia niin, että ihmisten väliset tosiasialliset eroavuudet tunnustetaan, mutta niiden ei anneta estää perusoikeuksien toteutumista? Olisiko kestävämpi perusta, että laissa määriteltäisiin ne konkreettiset ja yksityiskohtaiset oikeudet, joiden suhteen tasavertaisuuden tulee toteutua?

Tasa-arvoa pitää tavoitella lain säännöksillä, mutta niiden lisäksi tarvitaan asenteiden tukea. Vaikka perusoikeuksia kirjaimellisesti noudatettaisiinkin, asenteet voivat olla syrjiviä, suuntaan tai toiseen. Tämä on haaste sekä aloitetta kannattaville että siihen torjuvasti suhtautuville. Jokaisen toive tulla hyväksytyksi on otettava vakavasti.

Asenteiden korjaaminen tasa-arvoiseksi on vaativampi, mutta tavoiteltavampi tehtävä kuin lain muodollinen muutos. Laki voi ja sen tulee taata kaikille yhtäläiset oikeudet, mutta rakastamaan ja kunnioittamaan laki ei voi käskää.

Avioliittokäsitykset

Kansalaisaloitteen huolellinen käsittely vaatii sen selvittämistä, mitä avioliitolla tarkoitetaan. On varsin yllättävää, että avioliiton luonteesta ei ole viime aikoina juurikaan käyty periaatteellista ja julkista keskustelua. Päähuomio on keskittynyt lähinnä siihen, pitääkö tehty kansalaisaloite hyväksyä vai hylätä. Olisi päästävä syvemmälle perustelujen pohtimiseen, riippumatta siitä, puoltavatko vai torjuvatko ne esittäjiensä mielipiteitä.

Ennen kuin avioliittolakia mahdollisesti muutettaisiin, olisi selvítettävä monipuolisesti ja ennakkoluulottomasti, mitä avioliitolla historiallisesti ja kulttuurisesti on tarkoitettu ja miten se nykyään ymmärretään. Tällainen selvitystyö olisi hyvän lainvalmistelun kannalta tarpeen.

Käsitykset avioliiton solmimistavoista, luonteesta ja tehtävistä ovat vuosisatojen aikana vaihdelleet – kuten aloitteen perusteluissa oikein todetaan. Menneisyydessä

avioliitto on usein ymmärretty sukujen väliseksi sopimukseksi, joka solmittiin vanhempien päätöksellä. Avioliitto on ollut ensi sijassa velvollisuus, jonka tehtävänä oli huolehtia suvun jatkumisesta. Liitoissa mies on tavallisesti käyttänyt päätösvaltaa; nainen on ollut alistetussa asemassa.

Käsitykset avioliitosta ovat vähitellen avartuneet ja monipuolistuneet. Naisen ja miehen vapaa oikeus solmia keskinäinen liitto on tänään itsestänselvyyttä. Taloudellinenkin tasa-arvoisuus on totta useammin kuin aiemmin. Velvollisuusliiton rinnalle on tullut rakkausavioliitto, vaikka kaikenlaisiin suhteisiin sisältyy sekä velvollisuuksia että kiintymystä.

Aatehistoriallisesti erityisen kiinnostava ja keskeinen piirre avioliittokäsitysten arvioinnissa on, painotetaanko puolisoiden fyysistä ja biologista yhteenkuuluvuutta vai heidän henkistä ja sosiaalista suhdettaan. Joskus on väitetty, että edellinen kuuluu menneeseen aikaan, kun taas jälkimmäinen edustaa modernimpaa ajattelua. Ovatko näin ajateltaessa käsitykset myös väärällä tavalla vastakohtaistuneet ja yksipuolistuneet?

Monet avioliitolle ominaisina pidetyistä sosiaalisista piirteistä soveltuvat myös parisuhteisiin. Avioliittoon yhdistettyjä hyveitä, kuten keskinäistä kunnioitusta, uskollisuutta ja jatkuvuutta, on tarpeen noudattaa kaikissa ihmissuhteissa, niin yksilöiden välillä kuin politiikassa, kasvatuksessa ja työssä.

Oma pitkä historiansa on käsityksellä, että yksi avioliiton keskeisistä tehtävistä on suvunjatkaminen, joka saa alkunsa miehen ja naisen välisestä fyysisestä liittymisestä toisiinsa. Sukupuolten välinen ruumiillinen erilaisuus ja yhteenkuuluvuus ovat osa ihmisyyttä, vaikka tämän puolen liiallinen korostaminen voikin johtaa yksipuolisuuksiin.

Sukupuolten biologinen erilaisuus ja täydentyvyys ovat olleet ja ovat yhä edelleen ehto ihmissuvun jatkuvuudelle. Tämä realiteetti tunnustetaan myös silloin, kun vanhemmuus on modernin lääketieteen tai muin keinoin mahdollista samaakin sukupuolta oleville. Elämän syntymisen ihme edellyttäneenä myös tulevaisuudessa naisen ja miehen erilaisuutta, millä tavalla heidän keskinäiset oikeutensa sitten määritelläänkin. **Voisiko tässä olla myös perustelu sille, että yhteiskunta antaa avioliitolle erityisarvon, mutta pitää samalla huolen kaikkien suhteiden tasa-arvoisuudesta?**

Aatehistoriallisen arvioinnin kannalta on tärkeää pohtia, millainen rooli ihmisen ruumiilliselle todellisuudelle annetaan aikana, jolloin kokemukselliset arvot tuntuvat julkisessa keskustelussa korostuvan. Ihminen ei ole vain joko sosiaalinen tai biologinen olento, vaan kokonaisuus, jonka kaikki puolet edellyttävät toisiaan.

Erilaisia avioliittokäsityksiä on kautta historian yhdistänyt ajatus avioliitosta miehen ja naisen välisenä suhteena. Avioliiton yleisyys puhuu puolestaan. Miehen ja naisen välisellä liitolla on laaja globaali arvostus hyvinkin erilaisissa yhteiskunnissa ja uskonnoissa. Olisi tuskin onnellista, jos pohjoisen ja läntisen maailman nykyhetkiset katsomukset loisivat uusia jännitteitä ihmiskunnan keskuuteen. Kulttuureja jakavia ongelmia on muutenkin tarpeeksi.

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistus pitää avioliittoa miehen ja naisen välisenä liittona (16. art), samoin Euroopan ihmisoikeussopimus (12. art). Monet erilaiset kulttuurit ovat liittyneet tähän yleisinhimilliseen ja luonnonoikeudelliseen perusnäkemykseen. Eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi parisuhdelakia käsitellessään, että ”avioliiton asettaminen miehen ja naisen parisuhteena erityisasemaan lainsäädännössä on perusteltua”.

Olen esittänyt lausuntoni ilman viittauksia kristillisen uskon antamiin perusteluihin. Olen halunnut pitäytyä yleisinhimillisissä argumenteissa. Esittämiini kysymyksiin ja näkökohtiin voidaan kuitenkin päätyä myös kristinuskon arvomaailmasta käsin.

Ennen kuin nyt tehtyyn lakialoitteeseen voidaan ottaa kantaa, on käsitykseni mukaan tarpeen laatia mahdollisimman avoin selvitys siitä, mitä avioliitolla on tarkoitettu ja mihin se perustuu. Kun erilaiset perustelut on kirjoitettu auki, turhia vastakkainasetteluja voidaan välttää. Silloin kaikilla on mahdollisuus arvioida omia ja toisten näkemyksiä kunnioittavasti.

Eero Huovinen

Helsingin piispa 1991-2010, sitä ennen dogmatiikan professori Helsingin yliopistossa.